

PUPA

LVA METODIKAS SKOLAS
IZDEVUMS LATVIEŠU VALODAS
SKOLOTĀJIEM DIASPORĀ

Latviešu valodas
aģentūra

3/2020

TEKSTA PIELĀGOŠANA LASĪTĀJA VAJADZĪBĀM

Svarīga ir visu valoddarbības veidu integrēta apguve, taču viena no būtiskākajām ir lasīšanas prasme, jo tā mūsdienās ir pamatprasme jebkurā dzīves situācijā.

Lai pilnveidotu lasītprasmi, liela nozīme ir piemērotu tekstu izvēlei. Svarīgi pievērst uzmanību gan teksta aktualitātei, gan lasītāja interesēm, gan lasītprasmes atbilstībai. Teksta izpratni ietekmē arī valodas apguves līmenis. LVA metodiskajā izdevumā „Latviešu valodas prasmes pamatlīmenis: A0 (pirmslīmenis), A1, A2. 7–10 un 11–15 gadus veciem skolēniem” (https://ej.uz/valodas_prasmes_limenis) raksturota rakstveida informācijas uztvere un apguve jeb lasīšana atbilstoši katram valodas apguves līmenim. Autori norāda, ka lasītprasmi būtu jāsāk apgūt sistematizētā veidā A1 līmenī, taču, saprotot burtu un skaņu attiecības, ļoti vienkāršu tekstu skolēns var izlasīt, iespējams, arī pirmslīmenī. Sākotnēji netiek izvirzīts uzdevums prast lasīt izglītojošus un izklaidējošus tekstus. Lielāka izmantojamo tekstu daudzveidība ir A1 un A2 līmenī, jo lasītprasme pakāpeniski pilnveidojas. Autori norāda, ka „A2 līmenī skolēns jau lasa un saprot ne vien saturiski pietiekami daudzveidīgus tekstus, kas skar personīgās dzīves sfēru, bet arī informatīvi bagātākus tekstus sabiedriskajā telpā un skolā, kā arī uztver īsa, tematiski pazīstama vēstījuma un apraksta sižetu. Lasīšanas apguvi šajā posmā veicina pārdomāta tekstu izvēle: tiem jābūt interesi izraisošiem un mācībām motivējošiem, piemēram, tie var būt dažāda veida teksti sociālās saziņas vietnēs, saistoši daiļliteratūras avoti un mācību literatūra”.

„Izraugoties tekstus valodas mācību stundām, ir svarīgi ar pietāti izturēties pret autora lietoto rakstību, teikumu veidojumu, teksta nošķirumu rindkopās u. tml. Dzimtās valodas mācībās ir jāizmanto autentiski teksti – tas nozīmē bez adaptācijas un pārveidojumiem. Citi nosacījumi, protams, ir otrās valodas un svešvalodas mācību tekstiem, kur teksta adaptācijas pakāpi vispirms nosaka skolēnu zināšanu līmenis un valodas apguves mērķis.” (Laiveniece, 2011)

Par autentisku uzskatāms teksts, kas saskan ar oriģinālu; teksts, kam pamatā pirmavots. Autentisku tekstu izmanto valodas mācībā, lai apgūtu oriģinālvalodas līdzekļu lietojumu mutvārdos un rakstos.

*Lingvodidaktikas terminu
skaidrojošā vārdnīca*

Lai skolēns ar vēl pilnveidojamu lasītprasmi spētu uztvert un lasīt autentisku tekstu, daudz jāstrādā ar lasītāja sagatavošanu lasāmā teksta uztverei, tajā skaitā ar vārdu krājuma papildināšanu. Taču vienmēr ar to nepietiek. Ir nepieciešams pielāgot jeb adaptēt tekstu lasītāja vajadzībām. Lai lasītu autentiskus literārus tekstus, nepieciešamas ne tikai labas valodas zināšanas, bet arī literāra darba nianšu uztveršana un interpretēšana.

KO NOZĪMĒ TEKSTA PIELĀGOŠANA JEB ADAPTĒŠANA?

Tekstu var pielāgot lasītāja vajadzībām jeb adaptēt, to:

- vienkāršojot,
- saīsinot,
- sadalot fragmentos,
- papildinot,
- citādi pārveidojot tā, lai tas atbilstu valodas apguvēja vajadzībām un valodas prasmes līmenim.

Savukārt mācību uzdevuma grūtības pakāpi var pielāgot, piedāvājot papildmateriālus, piemēram, vārdnīcas, ilustrācijas, kā arī dodot iespēju to pašu tekstu noklausīties vairākas reizes.

VIEGLĀ VALODA UN TĀS PAMATPRINCIPI

Teksta adaptēšanai piemērojami arī vieglās valodas pamatprincipi. Latvijas Viegļās valodas aģentūras vadītāja Gunta Anča vieglo valodu definē kā īpašu literārās valodas formu: „Tajā sagatavoto informāciju ir daudz vieglāk uztvert, pateicoties vairākām likumsakarībām, kas saistītas ar teksta gramatisko, jēdzienisko uzbūvi un vizuālo noformējumu.” Viegļā valoda ir īpašs informācijas pasniegšanas veids, kas atvieglo informācijas (arī priekšā lasītas un atskaņotas) uztveri. Viegļās valodas teksts nodrošina ikvienam (neatkarīgi no lasīšanas un teksta uztveres spējām) pieeju kultūrai un literatūrai.

Vadlīnijās vieglās valodas lasīšanas materiālu veidošanai (https://ej.uz/viegli_lasit) uzskaitīti vispārīgi nosacījumi un faktori, kas tekstu padara vieglāk lasāmu un saprotamu. Jēdziens „viegli lasāms” attiecas ne tikai uz valodu un saturu, bet arī tajā ievietotajām ilustrācijām, dizainu un izkārtojumu. Autoru darba grupa vadlīnijās „Make it easy” (https://ej.uz/Make_it_Easy) aprakstījusi paņēmienus, kā tekstu sagatavot vieglākai lasīšanai. Autori norāda, ka teksts šādā valodā ir viegli lasāms un viegli saprotams gan tāpēc, ka tajā ir aizstāti grūtie vārdi, gan tāpēc, ka pasniegšanas veids ir tāds, kam viegli sekot (piemēram, ir daudz *vizuālā materiāla*, kas sniedz informāciju).

Teksts vieglajā valodā parasti ir īsāks nekā standarta teksts. Tas ir skaidrs, viegli salasāms un uztverams. Tas ir uzrakstīts dažādos, bet diezgan īsos teikumos ar vienkāršiem, ikdienišķiem vārdiem (bez akronīmiem, saīsinājumiem, žargonvārdiem), ar nedaudziem palīgteikumiem un vārdiem pārnēstā nozīmē. Teksts ir konkrēts un hronoloģisks, darbības vārdu lietojumā

dominē darāmā (nevis ciešamā) kārtā, ir maz skaitļa vārdu. Konteksts, sarežģītākie vārdi tiek izskaidroti, bet tā, lai šis skaidrojums neietekmētu teksta plūdumu. Tiek uzskatīts, ka ir labāk, ja tekstā ir jūtams stāstītājs. Rakstīto informāciju papildina attēli – simboli, ilustrācijas.

Rakstot vieglajā valodā, jāizvairās no:

- 1) gariem teikumiem (katrā teikumā – tikai viena doma; jaunai domai jāsāk jauns teikums, nevis jāizmanto komats vai *un*),
- 2) sarežģītām teikumu un teksta konstrukcijām,
- 3) daudziem svešvārdiem (un pretēji – nesaprotamiem latviskojumiem),
- 4) profesionālās terminoloģijas,
- 5) frazeoloģismiem, piemēram, *Man pazuda maks, un es izmisumā plēsu matus*,
- 6) vārdiem no citām valodām (izņēmums – ļoti pazīstami vārdi, piemēram, čau),
- 7) procentiem, lieliem skaitļiem (labāk lietot vārdus *daži, daudzi* u.tml.),
- 8) nolieguma teikumiem un negatīviem teikumiem (labāk – apgalvojuma teikumi, pozitīvi teikumi), piemēram,
noliegums: *Tie, kuri ir saslimuši, nedrīkst nākt uz skolu*;
pozitīvi veidots teikums: *Uz skolu drīkst nākt tikai veseli skolēni*;
- 9) darbības vārdiem ciešamajā kārtā (nav nosaukts darbības darītājs), piemēram,
ciešamā kārtā: *Soma tika atrasta skolas gaitenī*;
darāmā kārtā, ir nosaukts darbības darītājs: *Es atradu somu skolas gaitenī*;
- 10) jāizvairās no liekvārdības, bet svarīgu informāciju drīkst atkārtot un sarežģītus vārdus drīkst skaidrot vairāk nekā vienu reizi, piemēram, *Mēs, praktiski visa klase, bijām ekskursijā – praktiski ir lieks vārds*.

Svarīgs arī teksta izkārtojums – ne tikai īsi teikumi, bet arī lapas pārskatāmība, piemēram, dalot tekstu daudzās rindkopās, nevis tikai rakstot teikumus citu aiz cita.

Daži ieteikumi rakstīšanai vieglajā valodā:

- 1) jāizmanto platas piemales,
- 2) jāvienādo teksts pie kreisās malas, neizmantojot atkāpes,
- 3) jābūt vismaz 1,5 atstarpei starp rindām,
- 4) lappušu numurējumam jāatrodas lapas apakšā, labajā pusē,
- 5) burtu lielumam jābūt vismaz 16,
- 6) jāizmanto skaidrs teksta „fonts”, piemēram, *Arial, Tahoma*,
- 7) nav jāizmanto slīpraksts vai īpašs rakstīšanas dizains,
- 8) visu informāciju jāsadala rindkopās, tās jāatdala cita no citas un jāveido pēc iespējas īsākas,
- 9) pamata skaitļa vārdi jāapzīmē ar cipariem, nevis vārdiem (8, nevis „astoņi”), bet kārtas skaitļi jāraksta ar vārdiem (pirmais, nevis 1.),
- 10) pēc iespējas jāizmanto personu vietniekvārdi, bet jāpārbauda, vai ir skaidrs, uz ko konkrētais vietniekvārds attiecas (ja tas nav skaidrs, jāizmanto konkrētais vārds, personvārds),
- 11) lai uzsvērtu vārdu, tas jāietonē, nevis jāpasvītro,

- 12) nav jāraksta tikai ar lielajiem burtiem,
- 13) izmantotajiem fotoattēliem jābūt skaidriem, tajos jābūt pēc iespējas mazāk dažādu objektu; lai paskaidrotu vienu un to pašu lietu, jāizmanto viens un tas pats attēls,
- 14) jāizmanto ne vairāk kā 4-5 attēli vienā lapā,
- 15) jānovieto attēli blakus tekstam, nevis virs tā vai apkārt tekstam, nedrīkst izmantot attēlu kā pamatu tekstam.

Ieteikumi teksta un citas informācijas izkārtošanai lapā:

- 1) katrā lapā – viena ideja,
- 2) jāizmanto virsraksti un apakšvirsraksti,
- 3) informācijas izcelšanai – krāsas, ietonējums (*bold*), liels burtu lielums,
- 4) katrai līnijai jābeidzas ar pilnu vārdu (nevajag dalīt vārdus pārņemšanai),
- 5) teikumam jābeidzas konkrētajā lapā, vienam teikumam jāietilpst vienā rindā; ja teikums aizņem divas rindas, tas jādala tajā vietā, kur skaļas lasīšanas gadījumā cilvēks ieturētu pauzi.

To, cik lielā mērā teksts atvieglojams, nosaka lasītāja vajadzības. Nav nepieciešami nepamatoti atvieglojumi. Ja lasītāju vajadzības ir dažādas, tekstus iespējams pielāgot, atvieglojot tos dažādās pakāpēs.

IZMANTOTIE RESURSI

1. **Anča, G.** *Tiesības saprast izlasīto* (2001).
Pieejams: <http://providus.lv/article/tiesibas-saprast-izlasito>
2. **Auziņa, I., Priedīte, A., Šalme, A.** *Latviešu valodas prasmes pamatlīmenis: A0 (pirmslīmenis), A1, A2. 7–10 un 11–15 gadus veciem skolēniem*. Rīga : Latviešu valodas aģentūra, 2019
3. **Laiveniece, D.** Darbs ar tekstu un tekstveide latviešu valodas stundās. *Ar mūsdienīgu acīm uz klasiskām lietām: saturs un metodika*. Latviešu valodas metodisko rakstu krājums. Rīga: LVA, 2011, 30-55.lpp.
4. **Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A.** *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2011
5. **Balama, V.** Konteksta nozīme valodas un kultūras faktu apguvē. *Valodu apguve: problēmas un perspektīva: zinātnisko rakstu krājums, XII*. Liepāja : LiePA, 2016
6. **Nomura, M., Nielsen, G.S., Tronbacke, B.** (n.d.) *Guidelines for easy-to-read materials*. IFLA/Library Services to People with Special Needs Section.
Pieejams: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/120.pdf>
7. **Barrow, R., Bolger, M., Casey, F., Cronin, S., Gadd, T., Henderson, K., Aileagáin, A., O'Connor, S., O'Donoghue, D., Quinnm A., Tinney, G.** *Make it Easy: A guide to preparing Easy to Read Information* (2010).
Pieejams: <https://www.walk.ie/userfiles/file/Make%20It%20Easy%20-%20A%20guide%20to%20preparing%20Easy%20to%20Read%20Information.pdf>
8. Attēli: https://cdn.pixabay.com/photo/2015/08/18/20/45/kids-894787__340.jpg;
<https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/wbm.thumbnail/dissolve/1200/701544.jpg>

MĀJASDARBS

- 1) Pārveidojiet vieglajā valodā pasaku "Čūsku ķēniņš" (2. pielikums)!
- 2) Izvēlieties savas grupas bērnu interesēm piemērotu tekstu un pārveidojiet to vieglajā valodā! Iesūtiet gan oriģinālo, gan pārveidoto tekstu vai tā fragmentu!

Mājasdarbu, atsauksmes par šo izdevumu un ierosinājumus, lūdzu, sūtiet metodiķei **Lindai Krastiņai** uz e-pastu: pupa.metodikasskola@gmail.com līdz **24. aprīlim!**

JAUNUMI

Spēlēju spēles un kļūstu gudrāks

Seko jiet līdz jaunumiem valoda.lv un aiciniet bērnus piedalīties ikmēneša konkursos!

Spēļu klubīņš vienu reizi mēnesī izsludina konkursu, kur dažāda vecuma bērni var spēlēt aizraujošas spēles un mācīties latviešu valodu, kā arī, izpildot konkursa noteikumus, piedalīties balvu izlozē.

Digitālo resursu krātuve vietnē lva.classflow.lv

Latviešu valodas aģentūra attālinātām mācībām piedāvā izmantot vietni **lva.classflow.lv**.

Mācību materiālu krājumu vietnē ievietoti jauni mācību materiāli:

Paliec mājās! Supervaroņi (7-10 gadus veciem bērniem),

Kas es esmu? (6-7 gadus veciem bērniem) 10 mācību materiāli,

Kāds es esmu? (6-7 gadus veciem bērniem) 10 mācību materiāli,

Kas es esmu? (7-8 gadus veciem bērniem) 10 mācību materiāli,

Kāds es esmu? (7-8 gadus veciem bērniem) 10 mācību materiāli,

Kas es esmu? (8-9 gadus veciem bērniem) 10 mācību materiāli.

Ja vēl neesat reģistrēti un vēlaties iegūt piekļuvi ievietotajiem materiāliem un tos izmantot, lūdzu, rakstiet metodiķei **Lindai Krastiņai** uz e-pastu: pupa.metodikasskola@gmail.com. Mēs jūs reģistrēsim un izveidosim jums lietotāja kontu!

Izdevumu veidoja:

Linda Krastiņa

Liene Valdmane

www.maciummacies.lv

www.facebook.com/LVAdiaspora/

Piemērs tekstam vieglajā valodā

Fragments no Kārļa Skalbes pasakas "Kaķīša dzirnavas" vieglajā valodā

(Tekstu sagatavoja Vieglās valodas aģentūras speciālistu grupa)

Reiz kādam kaķītim bija dzirnavas.
Dzirnavas strādāja dienu un nakti.
Malēji brauca cits pēc cita.
Viņus sagaidīja rūķi.
Pats melderis bija baltais runcis.
Viņš staigāja un skaitīja pilnos miltu maisus.
Kaķīša meitiņas dzīvoja jautri.
Visjautrāk dzirnavās bija Ziemassvētkos.
Kaķīša meitiņas dejoja ar kaimiņu puisiem.
Baltajās dzirnavās visus priecēja zaļa, izrotāta eglīte.
Mirdzēja svecītes, un visiem bija līksmi.

Latviešu tautas pasaka "Čūsku ķēniņš"

Reiz sensenos laikos kādā pļavā dzīvoja pulka čūsku. Kad pienācis laiks sienu pļaut, puīši nav zinājuši, ko iesākt: čūskas esot līdušas zem kājām un tinušās zem izkaptīm. Ko nu darīt?

Te garām esot gājis viens vīrs. Redzēdams pļāvēju nelaimi, viņš esot piedāvājies palīdzēt. Vispirms esot licis izrakt dziļu jo dziļu grāvi, tad samest tajā sausus žagarus un pārsviest pāri resnu baļķi. Kad tas bija padarīts, vīrs esot aizdedzinājis žagarus, pats uzkāpis uz baļķa un sācis skaisti svilpot. Un tavu brīnumu! Čūskas šņākdamas esot rāpojušas uz viņa pusi. Bet kas nu notika? Līdzko tās pierāpojušas pie grāvja un lēkušas, gribēdamas pietikt vīram klāt, tā iekritušas ugunī. Pēdīgi pie grāvja atrāpojis čūsku ķēniņš un teicis:

"Ei, cilvēk, izbeidz svilpot! Ja ne, es, aiziedams postā, iznīcināšu arī tevi!"

Vīrs nobijās ne pa jokam.

"Labi," viņš sacīja, "tikai ar vienu norunu: tev un taviem pavalstniekiem uz karstām pēdām jāatstāj šī pļava!"

Čūsku ķēniņš tā arī esot izdarījis. Kopš tās reizes tai pļavā neviena čūska nav tikusi manīta.